

Art Unlimited · 6 min read

Doğa nerede?

Elmas Deniz'in Zilberman Gallery İstanbul'daki ilk kişisel sergisi *Suyun Üç Rengi* 14 Aralık 2019-21 Şubat 2020 tarihleri arasında gösterimde kaldı. İnsan olmayan canlı, cansız varlıkları odağına yerleştiren sergiyi değerlendirdik

Yazı: İlker Cihan Biner

Elmas Deniz, İnsandan Kaçanlar (Ayı) 2019, Işıklı kutu, 52x35 cm

Fotoğraf: Kayhan Kaygusuz

1.

Elmas Deniz'in *Suyun Üç Rengi* sergisi doğa temasını konu ediniyor. Serginin başlığına dair birkaç ayrıntıya girmekte fayda görüyorum. Suyun rengi olur mu? Sanatçı neden böyle bir başlık seçmiş? İlk başta serginin adına sızan mecazdan bahsetmek şart. Su akar yolunu bulur gibi bir atasözünün Türkçedeki varlığından söz edebilirim. Olayların kendi haline bırakılarak sonuca ulaşması anlamına gelen bu söz kalıbında su

benzetmesi kullanılır. Kelimenin gerçek anlamı ise hidrojenle oksijenden oluşan likit durumunda bulunan renksiz kokusuz madde mânâsına gelir. Mevcut atasözü sözcüğü bu haliyle ele alıp farklı bir meseleye dair akışkanlık bağlamında mecaza dönüştürür.

Yalnız kelime başka anlamları da barındırıyor. Sıvıdan oluşan kitle bağlantısıyla deniz, akarsu yer yer su olarak dile getirilir. Körfezin bulanık suları gibi tamlama kelimenin akıbetini başkalaştırır. Bu mânâyâ dair farklılaşma *Suyun Üç Rengi* sergisinin dinamiklerinden biri olabilir. Çünkü su bazı çalışmalarda likit anlamından öte yer altında belirli yatak içinde, eğim boyunca sürekli akan bir şey olarak görülüyor. Üstelik genel görüntü anlayışından uzak ve düşünmeyi elden bırakmayan eserlerden bahsediyorum. Düşünme eyleminin altını bilhassa çiziyorum çünkü fikirlerle donatılan çalışmalar bütünüyle karşı karşıyayız. Ama genelde insana atfedilen fikir üretimi meselesi karşısında eserin düşüncesi olamaz mı sorusuna dair yanıtız kalanlar olabilir. Tartışacağım mevzuda çatallanmalar yaratarak çalışmaların konumuna dair düşünceli dersem *Suyun Üç Rengi* sergisi daha berrak hale gelmeye başlıyor. Böylelikle eserler de gayri şahsi hale gelebiliyor. Yaşadığımız ortak dünyaya dair insan merkezci bakış açısından uzaklaşarak öteki olarak sabitleştirilmiş ya da dışlanmış varlıkları, nesneleri görüş sahasına katabilmenin kıymetli olduğunu düşünüyorum. İşte *Suyun Üç Rengi* barındırdığı mecazla beraber sürekli dışarıda bıraktığımız doğayı yeniden yakalamaya çalışarak ayakta duruyor. Girişte serginin teması tabiat derken esasında hızlı şekilde detaya girmemin sebebi de buydu. Doğa neden sürekli dışlanıyor? Cümlelerden kayıp giden ya da boş gösteren hale getirilen bir kelimenin su ile ilişkisi nedir?

Suyun Üç Rengi sergisinin kıyasına geliyorum. Şimdi sergideki perdeyi açmak ve çalışmalarla birlikte nelerin biçimlendiğini tartışmak istiyorum.

Elmas Deniz, *Keder*, 2019, İki kanallı video heykel yerleştirilmesi, 15'

Fotoğraf: Kayhan Kaygusuz

2.

Zilberman'da gerçekleşen *Suyun Üç Rengi* sergisine giriş yaptığımda *Keder* adlı video çalışması ile karşılaşıyorum. Çift taraflı büyük dev ekranda nükleer santral yapılması planlanan Longoz Ormanları çevresindeki akarsu görüntüleri yer alıyor. Öte yandan eserde baskın olmayan su ve kuş sesleri de mevcut. *Keder* için bir suskunluktan bahsedebilirim. Ona ek olarak eksiltme unsurunu ekleyebilirim. Akarsuyun yeniden sergi mekânına taşınması ve görüntülerde

suyun akışı bir değişime işaret ediyor. Sıradan su kütlesinin elektronik fırça darbeleriyle başka düzleme taşınması onun düşünceliliğini gösteriyor. Elmas Deniz nükleer santralin yapılmasıyla ilişkili olarak akarsuyun kirlenme olasılığını ve çevre krizini ekrana taşıyor. Suskunluk ve eksiltme durumları burada ortaya çıkıyor. Artık akarsu belirli bir sahada kalmayıp farklı yüzeye taşınıyor. Suyun akışının suskunluğu izleyiciyi düşünmeye davet ederken aynı zamanda kendisinin de çerçevesi değişiyor. Eksiltme bu başkalaşma ile beliriyor. Eser kendine has bir konum ediniyor. Oluşan kurgu için yapaylık diyebilirim. Analizimi yaparken risk aldığımın farkındayım çünkü doğal olmayan dediğim anda durumun yanlış anlaşılacağını veya konudan farklı yerlere gitme olasılığını göze almakta bir sakınca görmüyorum. Akarsuyun akışı fikri ister istemez doğa ile nasıl ilişkilendiğimiz konusunda sorular soruyor. Yapaylık mevzusunu bilindik sınırlarından çıkararak *Keder* videosunu tartışmaya açıyorum.

Gayatri Spivak'ın tabiat için söylediği "arzulayamayabileceğimiz o imkânsız şey" cümlesi gündeme geliyor. Yani *Keder* videosundaki akarsu gezintiye çıktığımızda gördüğümüz bir şey mi? Ya da eserin dışına çıkarsam; parklar, bahçelerden bahsederken doğada yürüyüş yapıyoruz diyen kitleler var. Videodaki suskun hal nükleer santral yapılma planlarını ve ekolojik krizi işaret ediyorsa tabiatı nasıl düşünebiliriz?

Elmas Deniz, *Suyun Üç Rengi*, Sergi görüntüleri

Fotoğraflar: Kayhan Kaygusuz

Doğanın tahrip edilebilecek bir alan ya da gezilecek/görülecek yerler olmadığını söylemem gerek. Hatta hazine veya öz olarak gören anlayışlara da mesafe ile bakıyorum. Tabiat ana gibi bir tabirlerle de pekişen durumlar meseleyi ötekileştirmekten başka işe yaramaz. Spivak'ın "arzulayamayacağımız şey" dediği sorun bu anlayışa gönderme yapar. Doğa hizmet sağlanacak ya da yıkıma uğratılacak dev alan olmamakla beraber üstü örtülmüş köken de değildir. *Keder* videosunun suskun ve eksiltmiş formunu ele aldığımında tabiata dair fikirlerimin bir konumunun olması gerekir. Madem ki; doğanın ne olmayacağını biliyorum nasıl bakabileceğim meselesini kurgulamam lazım.

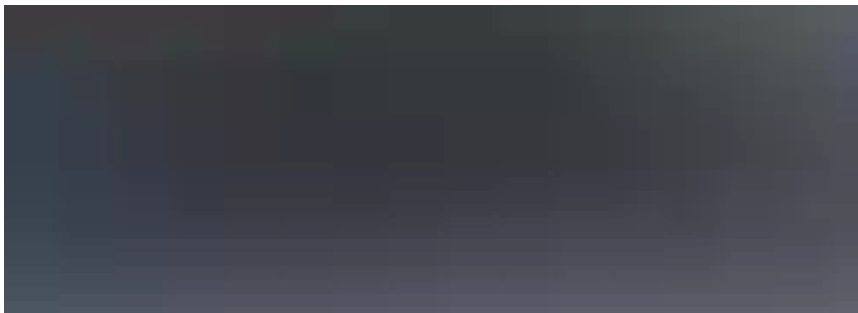
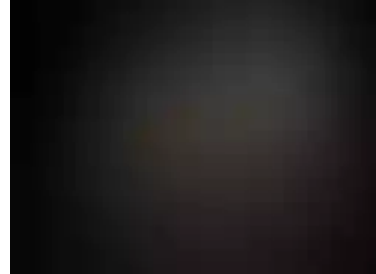
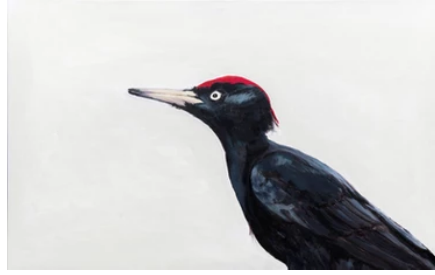
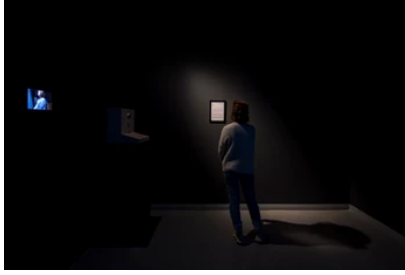
Müşterek yer dediğimde tabiatı ortaklaştırmış olurum. Aynı zamanda dünya dahil pek çok şeyin üzerinde döndüğü bir kolektif alan biçiminde ele alabilirim.

Bulunduğum alanın hem coğrafi hem de fiziksel etkileri var. Doğadan ayrı yerden yazmıyorum. Burada hareket ediyorum, yer değiştiriyorum. Aynı zamanda yalnızca insanların değil insan olmayan organizmaların, nesnelerin de olduğu yerdeyim. Bitkiler, hayvanlar ve daha pek çok canlı, cansız varlıkla birlikteyim.

Keder videosundaki yapaycılığın düğümü artık ortaya çıkabiliyor. Doğal olandan türeyen ve sergi mekanında yer alan bir çalışmayla karşı karşıya geliyorsam tabiattan ayrı bir yerde değilim. Eser kendini düşünüyorsa bende onla ilişki kurarak vaziyete dair fikir üretimine girişiyorum. Çünkü yaşadığımız ortak yerde oluşan göllerin, denizlerin, akarsuların tahrip edilmesiyle karşı karşıyayız. Böylelikle Longoz Ormanlarının çevresinde akan suyun yeniden forma sokulması bu zararı tekrardan düşünmemi sağlamakla beraber seyirciyi de bu atmosfere davet ediyor.

Keder videosu bir hafızaya dönüşürken, yüzeydeki akış kendini düşünerek bir olaya gönderme yapıyor. Doğanın sömürülecek bir alan olmadığını ve buradalığının, ortaklığının altını çiziyor.

Serginin bir boyutundan diğer boyutuna geçtiğimde meselenin yönü farklılaşıyor. Perdenin ardında yalnızca tek bir sorun olmadığını görüp yolu değiştiriyorum.

Elmas Deniz, *Suyun Üç Rengi*, Sergiden ve eserlerden görüntüler
Fotoğraflar: Kayhan Kaygusuz

3.

Sergide *İnsandan Kaçanlar* ve *Eşitsizliğin Fotokapanı* gibi eserler insan olmayan varlıkların durumuyla ilişkililiyor. Yine çalışmalara dair bir düşünce deneyi diyebilirim. Soruşturulan mevzularla kurulan doğrudan ilişki bu iki eseri iyice girift hale getiriyor.

Bir fotokapanın varlığıyla karşılaşıyorum. Birbirinden farklı olmak kaydıyla çalışmaların hareket noktası olan aygıt ekolojik araştırmalarda kullanılır. Bilhassa bazı canlıların (nadir türler de dahil) bilinmesinde veya keşfedilmesinde devreye giren bir makine de diyebilirim.

Fotokapan vasıtasıyla oluşan *İnsandan Kaçanlar* adlı seri çeşitli hayvan türlerini görünür kılarak farklı formların iç içe geçmesini sağlıyor. Fen bilimlerine has olan mesele estetik perspektife dahil oluyor. Ayı, yaban domuzu, porsuğun görüntüleri ışıklı kutu biçiminde vuku buluyor. Disiplinler arası geçişlerin söz konusu olduğu bu formlar birbirine eklemlenerek estetik ile bilimsel bir girişimi bünyesinde topluyor.

Lakin *Eşitsizliğin Fotokapanı* isimli çalışmada mevzu kaotik bir hâl alıyor. Elmas Deniz bu eseri meydana getirirken fotokapanın kendisini galeri mekânına taşıyor. *İnsandan Kaçanlar* adlı eserden farklı bağlamda aygıt bir durum yaratmaya çalışıyor. Fotokapan sergiyi gezenlerin görüntülerini yakalıyor ve sonra siliyor. *Eşitsizliğin Fotokapanı* yalnızca bu makinenin yarattığı alandan ibaret değil. Çünkü duvarda çerçeve içinde duran hukuki metin de esere dahil. İnsanların fotoğraflarının çekilmesiyle ilgili yasal düzenlemelerin akışına gönderme yapan bu yazı legal düzlemin hiyerarşik sonuçlar yarattığına dair bir gösterge sunuyor. Hukukun insan merkezci yapısını gözler önüne seriyor. Eserde insanlığın rahatlıkla hayvanların yaşam alanlarına girebileceğini ve çeşitli sahalarda tahakküm kurmanın kolaylığına işaret ediyor. Kuşkusuz Elmas Deniz'in fotokapanın varlığına dair herhangi olumsuz bir eleştiride bulunduğunu söyleyemem. Hayvanlara dair araştırma alanlarını hızlı hale getiren bu makine *İnsandan Kaçanlar* serisinde net biçimlerde görülüyor. Lakin hak meselesinin yalnızca insanlarla sınırlı tutulmasına dair durumun yankıları çalışmada soruşturuluyor. Şu iki soru gündeme gelebiliyor: Hayvanların yaşam alanlarına dair koruyucu hukuki önlemler alınabiliyor mu? Hayvan neden hukuk öznesi olarak görülmüyor?

Bu çelişkili soruları açabilmenin yollarını denemem gerekiyor. Kanunlar bir eylemin hudutlarını belirlerken ahlakın özüne gönderme yapar. Benlik diyebileceğim kurgu hukukun egemenliğinde kalabalıklarla bütünleşir. Yasaların formları coğrafi olarak farklılık gösterir ama altyapıdaki insan merkezci ve kural koyucu niteliği değişmez.

Dünyada hayvanların hak öznesi olabilmesi için büyük bir mücadele sürüyor. Örneğin; 15 Ekim 1978 Hayvan Hakları Evrensel Beyannamesi ilan edilir ve 1990 yılında ayrıntılı bir biçimde kamuya duyurulur. Belgenin bağlayıcılığının İsviçre ve Almanya Medeni Kanunlarında kısmen de olsa bir etkisi olur. Ama hadisenin sonunda hayvanlar yine eşya sayılmanın eşiğine gelir. Kanun maddelerindeki kimi boşluklar hayvanları yeniden mülkiyet olarak görmeye devam eder.

Türkiye'deki hukuk düzeni yine aynı şekilde çeşitli yasaklar getirir. Ev hayvanlarına acı, ıstırap çektirme gibi tahakküm uygulamalarını yasaklayan çeşitli sözleşmelere imza atar. Böylelikle eziyete dair cezai yaptırımlar gündeme gelir.

Tüm bu gelişmeler hayvanların yaşam sahalarına dair umut verici olsa da Türkiye'deki Medeni Kanun hak ehliyetini insanla ilişkili bir durum olarak görür. Elmas Deniz'in *Eşitsizliğin Fotokapanı* bahsettiğim gelişmelerin veya yetersizliklerin ağında meydana geliyor. Bununla beraber bir estetik pratiğin perspektif açma ve kendine has bir düzenek oluşturması ortaya konuyor. Elmas Deniz hayvanlara dair genel görünümü sorgulayarak sanat ile politikanın iç içe geçişini sağlıyor. Doğa dediğimiz şimdi ve burada olan hareket alanı ortak yer ise üzerinde kim ile ve nasıl ilişki kurabileceğimiz sorusu *Eşitsizliğin Fotokapanı* çalışmasında ortaya çıkıyor. *Keder* videosunun uzantısı olarak da görebileceğim mesele ağaçkakan portresi ve *Bakabildiğin An* eserleriyle farklı yerlere kopuş sağlıyor. *Suyun Üç Rengi* dümeni başka yerlere kırıyor.

Elmas Deniz, *Suyun Üç Rengi*, Sergi görüntüsü

Fotoğraf: Kayhan Kaygusuz

4.

Hem portre hem de *Bakabildiğin An* çalışmalarında ortak bir duygu var. Ağaçkakan resmi, çam ağacı kabuğu, yabani armut gibi canlı, cansız varlıklar bu eserlerin yüzeyine yayılıyor. Fakat sıradan olana sanatsal eklemlemeler gibi estetiğe bir nitelik bahsedilmiyor. Yani olağan şeyleri yüceltme gibi amaçlardan uzak duruluyor.

İkinci fragmanda işaret ettiğim kayıtsızlık bu çalışmalara da sirayet ediyor. Doğanın burada oluşunun etkisiyle Elmas Deniz gördüğü ağaçkakanı resmediyor. Aynı şekilde tohum, taş gibi nesneleri çerçeveleştiriyor. Anlam dünyasını insandan alarak bakışı ortak yere çeviriyor. Kayıtsızlık unsuru yine çizilen veya kayda alınan canlı/cansız varlıkları belirlenmiş karakterinden çıkarıyor.

Suyun Üç Rengi sergisinin sonuna geliyorum. Nitekim çalışmalarda neyin sorgulandığı, tartışmaya konu edildiğini metinde olabildiğince işlemeye gayret ettim. Sergi her ne kadar belirli tarihler arasında gösterime girip bitse de eserler düşünmeye devam ediyor. Bu duruşta saklı olan doluluk ve eylemlilik kolay kolay boyun eğmeyeceği benziyor.